2019/4
ЖОВТЕНЬ - ГРУДЕНЬ
ISSN 1563-3713 (Print)
ISSN 2663-5143 (Online)

СОЦІОЛОГІЯ: ТЕОРІЯ, МЕТОДИ, МАРКЕТИНГ

SOCIOLOGY: THEORY, METHODS, MARKETING

ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ

УДК 316.4:316.6

СЕРГІЙ ТАРАДАЙКО,
кандидат філософських наук, письменник, есеїст, Запоріжжя

Проти всіх

... Вони перебувають у становищі, яке називається війною, і це війна всіх проти всіх.

Т.Гобс. Левіафан

Відомо, що вибори в Україні дуже схожі на справжнє стихійне лихо. Тобто йдеться не стільки про велику посаду (чи склад якогось органу влади), скільки про долю самої країни. Щоб осмислити цю проблему, треба справді придивитися до виборів, але, звісно, розглянувши, не за кого голосуватимуть, а хто й, головне, чому. Тут у нашому розпорядженні буде певний матеріал, який охоплює все суспільство й багато може про нього сказати.

До речі, спершу здається, що проблема постала за розділення країни (ледве не навпіл) у розумінні щодо подальшого руху. — На Захід або на Схід? Але зрештою з'ясувалося, що вибір одного напрямку ще не означає згоди та примирення, бо внутрішні, так би мовити, чвари при цьому виявляються ще гострішими. Й витоки ворожнечі треба шукати значно глибше.

Та все-таки до питання про Захід або Схід іще доцільно повернутися. Не надто давно вважалося, що вибір і не потрібний, а саме́ наше призначення — це хитре балансування, ба навіть і посередництво, між Європою і Росією. Проте всі сучасні події лише засвідчили, що вибір є неминучим, а напрямки того вибору не просто відмінні, — вони глибоко несумісні. Саме тут і постала дуже гостра проблема, бо суспільство розділилося на частини з абсолютно різними поглядами. Звісно, таке становище було дуже хитким. У цьому сенсі цікаво, що зауважує Дюркгайм: "... є певний мінімум логічного конформізму, без якого суспільство не може обходитися. Саме з цієї причини воно налягає всією своєю владою на своїх членів, щоб запобігти розколу..." [Дюркгайм, 2002: с. 19]. Втім, у нас отому розколу запобігти не вдалося.

© С.Тарадайко, 2019

Пояснити це становище можна тільки зважаючи на типово *перехідну* добу сьогодення... За таких епох іще вчора досить успішні, начебто, люди могли раптом опинитися "поза грою". Цю ситуацію зображує Норберт Еліас у класичному дослідженні щодо процесу цивілізації: тут усередині старого, ще феодального світу дедалі помітніше виявляються вже нові ринкові стосунки, та, звісно, традиційні класи суспільства не готові до таких умов існування. "Поміщики, як і селяни, здебільшого не розуміють цих перемін і дуже часто сприймають їх із ненавистю..." [Еліас, 2003: с. 369].

Звісно, такого роду настрої нам і справді знайомі. Але зараз, усередині свого часу, ми навряд чи відчуваємо, що потрапили до періоду величезного, різнобічного за вимірами зламу. — Між економікою "плановою" й ринковою, між "імперією" і незалежністю, між "азійською деспотією" й демократією, між "інтернаціоналізмом" і національною свідомістю...

Втім, одна річ загальні міркування, й зовсім інша — це соціальне й особисте самопочуття. Треба визнати, що на суто людському рівні такі зміни переживалися дуже важко, й найперше можна згадати про масову бідність. Але, може, ще гостріше відчувалося дещо досить екзистенційне, сама втрата чуття влаштованості й болісне випадіння з узвичаєного порядку свого життя. Ба більше: випадіння з усілякої суспільної та професійної визначеності... По суті, можна казати про своєрідне "декласування", хоча звичайно це слово вживають у стосунку до маргінальних "елементів", а згадуване становище було масовим і захопило цілі верстви населення.

До речі, навіть і ті, кому вдалося прилаштуватися до ринкового світу, не почували себе захищено, бо там існували певні вимоги, тож усі, хто не міг їх виконувати, так само випадали з уже нового порядку. Це відзначено навіть у Макса Вебера в уславленому творі про "дух капіталізму". — "Фабрикант, що тривалий час нехтує цими нормами, зазнає краху так само неминуче, як і робітник, який не хоче чи не може до них пристосуватись і внаслідок цього опиняється безробітним на вулиці" [Вебер, 2018: с. 53].

Примітно, що це схоже на ситуацію, зображену в Еліаса, — йшлося про поміщиків і селян, які, напевне, рівною мірою не сприймали нових умов. Але ж у Вебера те саме: бо фабрикант і робітник, які не здатні виконувати цих умов, опиняються "поза грою". Тож існують окремі випадки, де класова, так би мовити, логіка не діє. Й "антагоністичні" нібито "класи" потрапляють у ту саму халепу. Це дійсно "декласування" (насамперед у сенсі відмови від уявлення про класи); ми бачимо, що таке випадіння з усталеного порядку може бути доволі масовим і не зводиться до виняткiв.

Окрім того, можна згадати, що навіть у марксизмі, де саме й постало класове вчення, була неначе лазівка для такого роду випадіння. — Звісно ж ідеться про "*люмпен*-пролетаріат", "цей пасивний продукт гниття найнижчих верств старого суспільства" [Маркс, Енгельс, 1959: с. 419]. До речі, варто згадати, що німецькою слово *Lumpen* означає "ганчір'я" й "лахміття".

Здається, це значення дуже просто пояснює, що йдеться про бідність. Але зараз дедалі частіше трапляється зовсім інше тлумачення, не надто дотичне до майнового. Передусім, якщо йдеться про "люмпенізацію" суспільства, це стосується знову ж і бідних, і доволі небідних, адже суттєва прикме-

та тут явно не в тому, бо це радше маса людей, котрі взагалі не почуваються приналежними до соціуму...

Можливо, це найглибша нині проблема в Україні. За небаченими ще доленосними змінами дуже легко не помітити таких явищ, які одразу відчутні на повсякденному рівні. Й найперше треба казати про згадане вже випадіння з усталеного порядку. І про важке почуття, що ти залишився наодинці з усіма своїми проблемами. Звичайно, всі шукали надійне місце в уже новому житті — хтось успішно, хтось явно не дуже. Та насправді всі здебільшого розуміли, що старе вже минуло й потрібно самому дбати про себе. Саме так і з'явилося зосередження на собі та нездатність осмислити свою долю через уявлення про становище країни.

До речі, цікаво, що це давнішня наша прикмета, відома за приказкою "моя хата скраю..." І виникає ця риса, поза сумнівом, історично, бо сторіччя чужої влади й життя в імперії не могли не відбитися на звичках українців. — Усе суспільне та насамперед "офіційне" не викликало тут особливої пошани. Тож увага зосередилася на приватному й особистому. За теперішньої доби такі настрої лише посилюються.

Та, може, ще цікавішим є зміщення цих акцентів уже по цілому світу. Бо навіть у випадку суто публічної процедури (що помітно саме на виборах і референдумах) дедалі більше людей і справді керуються не спільним інтересом, а чимсь особистим або й емоційним. І знову не можна сказати, що йдеться про маргіналів, адже згадані настрої все частіше переважають — отож ідеться про *більшість*. Окрім того, сьогодні таке трапляється й на Заході, причому доволі часто це провідні країни світу. Тож чому б у такому разі не зробити припущення про початок уже нової, незнайомої нам епохи?

Згадавши про ситуацію на Заході, напевне, варто зазначити, що вона була закладена тут у самому підґрунті. — Це суспільство виходило з індивіда, цілком окремої, та ще й вільної людини, тому право мати свою точку зору вважалося за суттєве й беззастережне. Щоправда, при цьому передбачалося (хоч і неявно), що люди мають однакові (чи принаймні раціональні) підстави своїх уявлень або той "певний мінімум логічного конформізму", про який каже Дюркгайм. Отже, будь-яка точка зору не виходитиме за межі загальної, так би мовити, прийнятності. Та настала доба, коли всі "загальні поняття" — не так у логічному, як у *соціо*-логічному сенсі — дуже сильно знецінилися. Тому люди керуються вже настроями та емоціями.

Ця втрата чогось єднального, напевне, ще чекає свого дослідника. Немає жодного сумніву: тут ішлося про купу різних обставин, але, звичайно, варто згадати і панування лібералізму на Заході, і поширення міґрації, і віртуальну природу нашого часу, — де ми сприймаємо всі події лише з екрана свого комп'ютера, телевізора, телефону...

Всі зазначені чинники, хоч які вони різні, викликають одне й те саме. Зосередження на самому собі. Та найперше до цього підштовхує саме́ життя, саме́ "суспільство споживання". Бо нестримна реклама товарів (і, напевне, споглядання вже куплених іншими) не може не скеровувати думки до чогось особистого й емоційного, хай навіть у вигляді розуміння, що тобі ті товари непотрібні (чи недоступні).

Звичайно, люди дедалі більше почуваються тут окремо та відсторонено. Примітним у цьому сенсі виявляється слово *junk*. Англійською це "шмаття" й відрізки старих канатів. Отже, дещо дуже подібне до німецького *Lumpen*. Але зараз, у нинішньому вжитку про "джанк" ідеться тоді, коли трапляється щось явно невпорядковане й малоцінне, приміром, як у сполученні *junk food*, адже мова про харчування, коли вживають уривками й абищо, чи *junk mail*, або поштове сміття, тобто "спам" (електронний чи паперовий). І з'являється таке враження, що це "джанк" описує щось істотне для нового суспільства, де людина враховує лише власне, досить обмежене розуміння.

Дещо схоже відбувається чи не всюди... Втім, у випадку з Україною, коли йдеться про глибокі суспільні зміни, все значно відчутніше та гостріше. Бо спільні для всіх уявлення не те що послаблені: фактично вони відсутні. На будь-яке запитання тут існує кілька відповідей, що завзято конфліктують одна з одною. Звичайно, це наслідки переходу між історично несумісними, ми вже бачимо, світами.

Для нас ота ситуація "джанк", або людська відособленість, і справді була гострішою. Достатньо лише згадати про випадіння з узвичаєного життя. До речі, це випадіння стає причиною почуття, що його варто не проминути. По суті, йдеться про дещо подібне до *ressentiment*, якщо послатися на Ніцше. В українському перекладі "Генеалогії моралі" [Ніцше, 2002], де й постало таке поняття, його тлумачать як "озлоблення".

Та треба сказати, що в оригіналі (німецькому) це слово, *ressentiment*, уже одразу було виписане французькою, тому краще його не "перекладати". Воно не має відповідників у будь-якій іншій мові, тож і написане саме так. Але сьогодні це слово не потребує пояснення — воно справді стало поняттям, яке відіграє важливу роль у сучасному мисленні. Для прикладу можна згадати цікаві праці нідерландського філософа Сибе Шаапа.

Відзначене зараз явище виникає з якогось особистого невдоволення; при цьому вже несуттєво, що са́ме було причиною. — Важливим є відчування (й усвідомлення) себе скривдженим, отже — жертвою... "Йдеться не про те, — пояснює Шаап, — чи людина є жертвою у прямому сенсі цього слова, а радше про розуміння людиною себе як жертви, про саме це відчуття, яке викликає хвилю докорів" [Шаап, 2015: с. 24]. Ясна річ, у періоди зламу такі настрої швидко зростають. Отже, далі це почуття "повертається" в іншому напрямку (що са́ме й означає "ре-сентимент") і спрямовує себе назовні. Коли справді постала "жертва" — має з'явитися й "винуватець".

Але варто не забувати: це лише почуття, тому бачення себе жертвою перетворюється на *ненависть* і бажання помститися, хай уявному кривднику. Поза сумнівом, у періоди зрушень оте чуття набирає вже соціального змісту. Не враховуючи такі настрої, не можна пояснити ні революцій, ні репресій... Ні ксенофобії, ні тоталітаризму...

Не дивно, що в Україні це почуття пробудилося за доби перетворень. Адже масове випадіння з узвичаєного життя чи не найбільше підштовхувало до бачення себе жертвою та пошуку винуватця. Й окремо треба відзначити вже згадану бідність. Або, краще сказати, спосіб її сприймання, бо зновтаки йдеться про почуття. Для людей, які справді зазнали скрути, неприємно було бачити й тих, у кого все виглядало доволі добре. Не з якихось

"олігархів" і багатіїв, а зі "звичайного" люду, й особливо, коли то були знайомі чи сусіди, що, здавалося б, анітрохи не кращі за тебе; може, хіба що трохи прудкіші та працьовитіші. Це болісне почуття, звісно, походило від уявлення про рівність, яке склалося за минулої, ще радянської доби. Власне йшлося не про рівність у правах і можливостях (як у західному баченні), а про рівність у статках і, відповідно, рівні життя.

Тут одразу помітно, що невдоволення не може не звернутися назовні, на когось іншого. До речі, до радянського спадку треба віднести й уявлення про багатих, які насамперед і "винуваті" у становищі бідних, але, зрештою, такі настрої характерні не лише для старшого покоління. Бо неважко згадати й відомі сюжети, коли діти спостерігають, як однолітки дістаються до школи на розкішних авто чи хизуються своїми речами.

Напевне, це була найболючіша й несподівана для людей особливість уже нової доби. Ще небачене майнове й соціальне розшарування. Воно стало значно відчутнішим, якщо зважити на розглянуте вже тлумачення рівності. Не дивно, що тут і справді постало це відчуття себе "жертвою" та прагнення хоч якось, але помститися. Здавалося, не треба було шукати й "винуватця". Це, звичайно, багатії... Та згадаймо, що відбулися найглибші суспільні зміни, й таке не могло здійснитися без осмисленого бажання та діяльності *влади*. — На неї тепер і звертається невдоволення.

До слова, треба згадати й зазначену вже зневагу до влади, що здавна з'явилася в українців. Адже довге перебування в імперії схиляло до відчуття, ніби влада завжди чужа, тому зараз її найперше звинувачують і ненавидять... Але суто матеріальні, так би мовити, мотиви цього питання добре помітні. Недаремно всі звинувачення полягають у тому, що "влада" постійно "краде" й "наживається" і немислимо "корумпована". Тому й надалі збагачується (за наш, очевидно, рахунок), а ми виявляємося ще біднішими.

І нарешті до виборів. Адже це, мабуть, єдина дуже безпечна нагода таки помститися владі. Проте важливо зазначити, що стосується це не тільки найбіднішого й невдоволеного люду, бо, звичайно, за теперішнього життя, вже ніхто не почуває себе спокійно, і невдоволені (чи принаймні стурбовані) майже всі. Тому природно, що велика маса населення спрямовує свої докори саме владі, голосуючи проти неї. Виникає таке становище, коли, здавалося б, обираючи між окремими кандидатами, наші виборці (свідомо чи підсвідомо) насправді лише бажають усунути вже відомих очільників, які перебувають при владі й намагаються зберегтися. Тож одразу помітно, що не так і суттєво, "за кого" голосувати, — це справді голосування не за когось, а саме *проти*... Конкретно: проти теперішньої влади.

Ба більше, проти влади взагалі в її простому й розмитому баченні. Щоб у цьому переконатися, треба найперше згадати про знайому тенденцію, коли до влади йдуть артисти, спортсмени, військові, журналісти, активісти... чи навіть якісь особи, що раптово стали відомими: це приховане бажання нашого виборця хоч якось, але позбутися влади.

Та справжній апофеоз і підтвердження того настрою — це, обрання на посаду президента (!) не просто, сказати б, актора. — Саме коміка. Згадаймо: фігура "блазня" здавна сприймалася як противага до влади... Це відзначає, скажімо, М.Бахтін... "У блазні всі атрибути царя перекинуті, переставлені

згори донизу" [Бахтин, 2010: с. 397]. Тобто щойно набута влада дуже швидко зникає (за законами жанру), бо комік у вигляді "президента" хоч-не-хоч — і надалі залишається лише коміком.

Але зараз уже нікому не смішно. Бо нарешті з'ясовується, що влада — це не стільки певні персони, скільки принципи й установи. Чітко визначений і виконуваний порядок, одне слово — *держава*. І кожна спроба насолити чи помститися "владі" буде ще більше послаблювати і без того слабку державу. Й усе це за періоду зламу, коли критично потрібна певна державна стратегія. Не можна не помічати, що справи лише погіршуються й посилюється хаос. Отже, всі, хто хотіли помститися саме "владі", створили ще більші проблеми для суспільства в цілому, і найперше для себе, бо, звичайно, це переважно вразливі верстви населення.

Насправді то було голосування *проти всіх*. І не тільки проти людей "офіційного", так би мовити, вигляду. — Проти всіх ознак офіційного взагалі. Це, напевне, щось істотніше за вибори. До речі, й сама формула "проти всіх" є не тільки позицією на виборах, але й частиною дуже поширеного виразу "війна всіх проти всіх", який впроваджує Томас Гобс у своєму "Левіафані". Це становище було добре відоме на Заході. Й постало воно на завершення феодалізму, коли великі маси людей випадали (дещо знайоме) з узвичаєного для них існування. Щоб уникнути хаосу й колотнечі, важливо було знайти необхідний устрій суспільства.

Саме тут і з'являється *держава* в її сучасному розумінні, тож ідеться про державу, власне, західного зразка, й це потрібно наголосити, бо звичайні для нас уявлення про державу складалися за важкого перебування в імперії, що походила від азійської деспотії.

Певна річ, і держава на Заході має міцну "монополію на насильство" (згадаймо про формулу Макса Вебера). Втім, є тут і безсумнівна відмінність, адже звична для нас "азійська" держава діє засобами примусу та насильства, щоб упокорити населення, — тим часом як "європейська" за суттю держава має спиратися на *право*, тож якщо вона й застосовує силу, то радше для того, щоб і надалі забезпечити його дію. Й зокрема, щоб захистити права конкретної, тобто будь-якої людини.

Ця думка здатна викликати сумнів, адже ми звикли вважати державу чимось і справді насильницьким і чужинським. Окрім того, треба відзначити й марксистські, дуже глибоко засвоєні нами тези про насильство в її природі. Та згадаймо: наше бачення складалося за тривалого перебування в імперії, під азійською деспотією. До речі, звідси й походить оте бажання, хай там як, але помститися "владі"... Втім у випадку вже *своєї* держави таке бажання стає загрозливим і руйнівним, адже посилює хаос і підштовхує до безвладдя. На це й розраховує деспотія на сході, що прагне за будь-яку ціну поновити свій образ імперії.

Тут одразу відчутна доволі гостра дилема. — З одного боку, ми справді дуже критично налаштовані до влади, проте, з іншого — без отої своєї держави (причому достатньо сильної) ми не можемо встояти й тоді знову потрапимо під ярмо до сусіда на сході. Розв'язати цю суперечність можна тільки згадавши про велику різницю між європейською й азійською державами... І обрати, поза сумнівом, *європейську*.

До того ж європейські принципи влади для нас і справді природніші. На відміну від азійської деспотії, що просто була призначена для насильства, на Заході визнали, що людина має права і свободи (чи "вольності", говорили колись у нас). І це вважалося за дещо безсумнівне й самозрозуміле. Не дивно, коли свобода, — приміром у Джона Лока, — виглядає неначе "стан, притаманний усім людям за природою" [Лок, 2001: с. 131]. Певною мірою, таке бачення нагадує нам і щось українське.

Та, звичайно, свобода не надана "за природою", бо справді можлива лише за визначених умов. І найперше треба казати про таку будову держави, де права і свободи не порушують, а захищають. Адже держава, за Гегелем, "є не що інше, як організація поняття свободи" [Геґель, 2000: с. 221].

Тобто висновок очевидний. Отже, треба не дозволяти розхитувати й послаблювати державу... При цьому слід уникати (та позбуватися) всіх ознак успадкованого від імперії типу влади. Й рішуче наближатися до сучасного, тобто західного зразка, коли держава надає захист і можливості для кожного. Тільки так у "звичайної" людини може з'явитися відчуття, що ця держава справді своя.

Джерела

Бахтин, М.М. (2010). Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. В М.М.Бахтин, *Собрание сочинений в 7 тт.* (т. 4(2), сс. 7–508). Москва: Языки славянских культур.

Вебер, М. (2018). *Протестантська етика і дух капіталізму.* Київ: Наш формат.

Гегель, Г.В.Ф. (2000). *Основи філософії права, або Природне право і державознавство.* Київ: Юніверс.

Гоббс, Т. (2000). *Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної.* Київ: Дух і Літера.

Дюркгайм, Е. (2002). *Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії.* Київ: Юніверс.

Еліас, Н. (2003). *Процес цивілізації. Соціогенетичні і психогенетичні дослідження.* Київ: Альтернативи.

Лок, Дж. (2001). *Два трактати про врядування.* Київ: Основи.

Маркс, К., Енгельс, Ф. (1959). Маніфест Комуністичної партії. В К.Маркс, Ф.Енгельс, *Твори в 50 тт.* (т. 4, сс. 405–441). Київ: Видавництво політичної літератури УРСР.

Ніцше, Ф. (2002). *По той бік добра і зла. Генеалогія моралі.* Львів: Літопис.

Шаап, С. (2015). *Мстива отрута: Ріст невдоволення.* Київ: Видавництво Жупанського.

Отримано 23.08.2019

References

Bakhtin, M. (2010). *Rabelais and His World: Carnival and Grotesque.* [In Russian]. Moscow: LSC Publishing House. [= Бахтин 2010]

Durkheim, É. (2002). *The Elementary Forms of the Religious Life.* [In Ukrainian]. Kyiv: Univers. [= Дюркгайм 2002]

Elias, N. (2003). *On the Process of Civilisation.* [In Ukrainian]. Kyiv: Alternatyvy. [= Еліас 2003]

Hegel, G.W.F. (2000). *Elements of the Philosophy of Right.* [In Ukrainian]. Kyiv: Univers. [= Гегель 2000]

Hobbes, Th. (2000). *Leviathan or the Matter, Forme and Power of a Common-Wealth Ecclesiasticall and Civil.* [In Ukrainian]. Kyiv: Dukh i Litera. [= Гоббс 2000]

Locke, J. (2001). *Two Treatises of Government.* [In Ukrainian]. Kyiv: Osnovy. [= Лок 2001]

Marx, K., Engels, F. (1959). *Manifesto of the Communist Party.* [In Ukrainian]. Kyiv: Publishing House for Political Literature in Ukraine. [= Маркс 1959]

Nietzsche, F. (2002). *On the Genealogy of Morality: A Polemic.* [In Ukrainian]. Lviv: Litopys. [= Ніцше 2002]

Schaap, S. (2015). *Het Rancuneuze Gif: De Opmars van Onbehagen.* [In Ukrainian]. Kyiv: Zhupansky Publishing House. [= Шаап 2015]

Weber, M. (2018). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism.* [In Ukrainian]. Kyiv: Nash Format. [= Вебер 2018]

Received 23.08.2019

СЕРГІЙ ТАРАДАЙКО

Проти всіх

На прикладі ставлення до виборів описано сучасну ситуацію в Україні. Визначальною стає теза про перехідну добу сьогодення, причому за багатьма різними вимірами. Не дивно, що люди випадають з узвичаєного порядку й почуваються невпевнено. Тож одразу спрацьовує відомий механізм, описаний у Ніцше як ressentiment — хворобливе відчуття себе жертвою та спрямування ненависті на когось іншого, бажання знайти "винуватого". Звичайно, ним у нашому випадку стає "влада". Тоді вибори перетворюються на спробу хоча б якось їй помститися. Щоб усунути вже знайомих її персон, обирають (неперебірливо?) кого завгодно, проте згодом виявляється, що влада — це не персони. Це принципи й установи. Тому такого роду голосування лише руйнує державу й, по суті, спрямоване "проти всіх".

Ключові слова: *вибори, перехідна доба, ressentiment, імперія, держава*

СЕРГЕЙ ТАРАДАЙКО

Против всех

На примере отношения к выборам описана нынешняя ситуация в Украине. Ключевым становится тезис о переходном характере нашей эпохи, к тому же во многих отношениях. Понятно, что люди выпадают из обычного порядка и чувствуют себя неуверенно. Сразу включается известный механизм, описываемый у Ницше как ressentiment — болезненное видение себя жертвой и обращение ненависти на кого-то другого, стремление найти "виновного". Конечно, в нашем случае им оказывается "власть". Тогда выборы становятся попыткой хоть как-то ей отомстить. И чтобы убрать уже знакомых ее персон, избирают кого попало, но позднее выясняется, что власть — это не персоны. Это принципы и учреждения. Такое голосование разрушает само государство и направлено, в сущности, "против всех".

Ключевые слова: *выборы, переходный период, ressentiment, империя, государство*

SERHIY TARADAJKO

Against all

The attitude to the election serves as an example to highlight the current situation in Ukraine. What becomes decisive is the thesis of our epoch having a transitional character, moreover, in many respects. Obviously, people fall out of the usual order and feel uncertain and insecure. This immediately triggers a well-known mechanism that Nietzsche refers to as ressentiment. It is a painful feeling of being a victim and hatred turned to someone else, a desire to find a "guilty" one. In our case it is, certainly, the authorities which are to blame. Therefore the election appears an attempt to avenge them somehow. In order to remove such familiar persons, people elect anybody in the street, but eventually it turns out that authorities do not mean any persons. They rather mean principles and institutions. Such voting destroys the state itself and is directed, in essence, "against all".

Key words: *elections, transitional period, ressentiment, empire, state*